

“Het ging ons om de mensen”

Architect Benno Stegeman blikt terug:

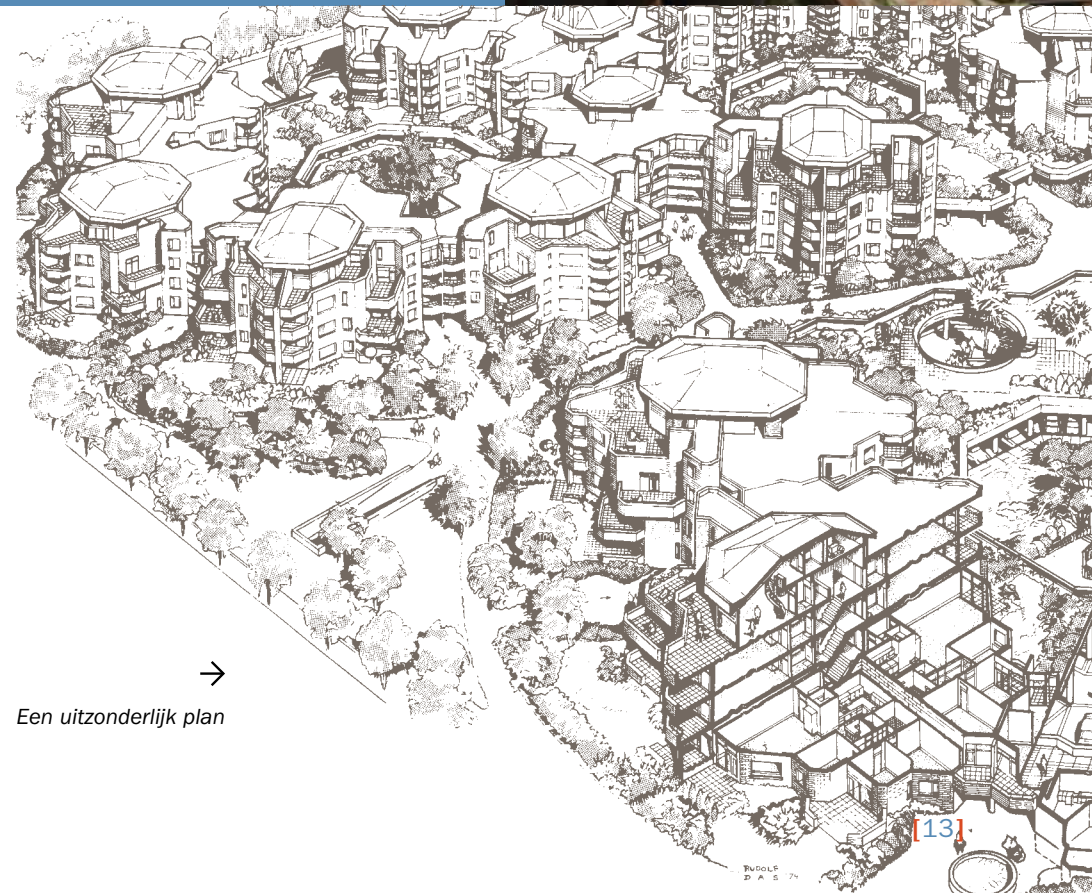
In Capelle-Oostgaarde wordt een radicale breuk in architectuuropvattingen zichtbaar. Een aaneenschakeling van hoge flatgebouwen staat als muur in het landschap. Aan de voet daarvan: de Bergen, intieme laagbouw, toegesneden op de bewoners. Hoog versus laag, anoniem versus individueel, strak versus veelzijdig. Architect Benno Stegeman blikt terug op 'zijn' woonwijk, die nog steeds voldoet.

Benno Stegeman

Tussen de flatgebouwen en de naastgelegen wijk de Bergen ligt maar een korte tijd. Om de woningnood te bedwingen maakten de hoge flats in de jaren vijftig en zestig een stormachtige opgang. Maar aan het eind van de jaren zestig, met de toenemende democratisering van de samenleving, kwamen zulke grootschalige nieuwbouwprojecten ter discussie te staan. Zie de Bijlmer in Amsterdam, een woonwijk van vrijwel alleen hoge flatgebouwen, waarvan steeds meer mensen zich afvroegen of dit wel de juiste manier was om mensen aangenaam te laten wonen. Benno Stegeman, architect van de Bergen in Capelle, kan zich de tijd nog goed herinneren. "Capelle was eigenlijk

nog niet klaar met die hoge flatgebouwen. Er zouden er nog meer komen, het water waaraan ze gebouwd zouden worden lag er al." Maar het liep anders. Benno Stegeman werd gevraagd zijn gedachten te laten gaan over de te bebouwen plek. "Dat moet begin jaren zeventig zijn geweest." zegt hij in zijn werkkamer van zijn voormalige woning in het Brabantse Teteringen, waar hij nog steeds actief is als architect. "Ik kreeg de vraag van de toenmalige directeur van Gemeentewerken. Die had van de gemeenteraad de opdracht gehad die 'Chinese Muur' niet verder af te bouwen. Daarvoor in de plaats moest laagbouw komen. Het moest een economisch haalbaar plan worden."

Een uitzonderlijk plan

De Bergen

Structuur

Benno Stegeman ging aan het werk. “Je hebt dan verschillende componenten bij elkaar, die allemaal in het project samen moeten komen. Het ging om 800 tot 900 woningen. Wanneer je op die schaal bouwt, dan moet er een sociaal-maatschappelijke structuur aanwezig zijn. Je moet er iedereen kunnen huisvesten, van grote gezinnen tot ouden van dagen. Bovendien moesten er groenvoorzieningen zijn en auto’s, voetgangers, fietsers en brommers in het plan zijn geïntegreerd.”

De Bergen was een totaalconcept, waarin alles en iedereen zijn plaats had en de menselijke maat centraal stond. “Het ging ons constant om de mensen,” zegt

Stegeman. Waarom uitgerekend hij werd gevraagd, weet hij niet meer. Wel had hij al soortgelijke projecten op zijn naam staan, onder meer in Zoetermeer en Zwolle. Hij behoort tot een lichte markante architecten die eind jaren zestig, begin jaren zeventig nieuwe wegen insloeg en een menselijk alternatief boden voor de massale, maar steeds afschrikwekkender ogende volkshuisvestingsprojecten: architecten als Piet Blom, bekend van de Rotterdamse kubuswoningen, en Jan Verhoeven.

Steun

De Bergen is er gekomen, Benno Stegeman herinnert zich nog dat minister Hans Gruijters hem telefonisch subsidie

toezegde. “Heel belangrijk was ook de steun van de gemeente,” zegt Benno Stegeman. “Wanneer je die steun niet hebt, dan wordt het niets. De directeur Gemeentewerken zei bij de presentatie: dit is het en zo doen we het.” Het project bestaat uit twaalf wooncomplexen. Onderin is plaats voor verkeer, groen en het parkeren van de auto’s. Boven en rondom de parkeerplaatsen bevinden zich de woningen. “Wanneer je alle uitgangspunten in zo’n plan wilt verwerken, moet je de woningen onderling in split level denken, om niet in de verkeerssituatie of het grondwater verzeild te raken” verduidelijkt Benno Stegeman. “Dat betekent dat de helft van de woningen naar binnen is gekeerd,

de andere helft naar buiten. De grootste woningen zijn op de begane grond, voor gezinnen. Daarboven verjongen de woningen zich. Er zijn balkons en dakterrassen. Daar zijn woningen voor kleinere gezinnen, ouderen en vrijgezellen. Zo heeft het Bergenplan 64 clusters met trap en lift, die zo zijn opgebouwd dat alle leeftijdsgroepen gezamenlijk van dezelfde stijglijn gebruik maken. Daardoor ontstaat een goed sociaal-maatschappelijk geheel.”

Uitzonderlijk

“Dit is een uitzonderlijk plan,” zegt architectuurhistorica Martien de Vletter, als hoofd Presentatie verbonden aan het Nederlands Architectuurinstituut in

Martien de Vletter

Rotterdam. Enkele jaren geleden maakte zij een tentoonstelling in het NAI over de architectuur van de jaren zeventig, waarin de Bergen was opgenomen. “Het is nauwelijks met iets te vergelijken: een project van zo’n omvang, waarin ook het gehele groenplan is opgenomen. Dat zegt iets over de opdrachtgever en over de architect.”

De Bergen doet Martien de Vletter denken aan het werk van de revolutionaire internationale architectenbeweging Team 10, die de menselijke maat voorop stelde. “En dan vooral van het werk van het Engelse architectenpaar Smithson, alleen is hun werk veel harder. Dit project getuigt van een enorme verandering in het denken over architectuur.

De architectuur van de hoge flatgebouwen is vrij snel verlaten, waarna deze projecten ontstonden.”

Scepsis

De architectuur van de jaren zeventig ontmoet tegenwoordig scepsis en *dédain*, stelt De Vletter vast. Dat is niet terecht. “Er zijn jonge architectenbureaus die weer aandacht voor die architectuur van toen hebben. De fijnmazige structuur, die je terugvindt in de Bergen, kom je ook tegen in de best geslaagde woningbouwprojecten in de huidige Vinex-wijken.” Benno Stegeman is verrast dat zijn ontwerpen van toen weer in de belangstelling staan. “Wanneer jonge architecten die willen onderzoeken, dan moeten

ze met de bewoners praten. Toen ik de Bergen ontwierp was de centrale vraag: hoe gaan we die 3.000 mensen echt huisvesten, terwijl je aan alle voorwaarden voldoet? Je was gedwongen iets te zoeken waar iedereen zijn weg kon vinden en zich aangenaam voelde.”

Respect

“De werkelijkheid is anders dan iedereen denkt,” zegt Martien de Vletter. “Deze wijken functioneren juist goed. De kracht van dit plan is dat het grote gebaar mogelijk was. Vergeleken met toen gaat het ontwerpproces nu over zoveel schrijven, dat het resultaat daaronder lijdt. Ik vind dat het werk van de architect gerespecteerd moet worden, dat een

architect zijn punt moet kunnen maken.” Benno Stegeman is het daar grondig mee eens. “De zakelijkheid is tegenwoordig veel te ver doorgevoerd,” zegt hij. Het voornemen van een bewoner een balkon aan te leggen, dat niet in de maatvoering past, is hem daarom een gruwel. “En bladzijde uit een boek scheuren en die opnieuw schrijven, dat doe je toch ook niet?” zegt Benno Stegeman.

Renoveren

Het wooncomplex de Bergen bestaat uit 880 woningen. Van de oorspronkelijke huurwoningen is inmiddels het leeuwendeel verkocht. In de jaren negentig bleek renovatie van het complex noodzakelijk. Vooral de open parkeerplaatsen onder de woningen leverden sociale problemen op. Inbo Architecten uit Woudenberg kreeg de opdracht de Bergen aan te passen aan de tijd.

Toen het omvangrijke woningbouwproject de Bergen in aanbouw was, kwam Jan Teensma, indertijd bouwkundige in opleiding, vanuit het naburige Rotterdam wel eens een kijkje nemen om te zien wat daar in vredesnaam werd gebouwd. “Het was fascinerend. Dit was de ultieme reactie op de architectuur van de jaren zestig,” zegt Jan Teensma, tegenwoordig bureau manager bij INBO Architecten. “Je ziet daar die grote flat staan. Hoe groter de flat, hoe meer vrije ruimte daar omheen. Per woning is dat net zo veel grondoppervlak als bij dit project. Er zijn twee verschillen duidelijk zichtbaar tussen die grote flat en de kleinschaligheid van de Bergen. De flat heeft rechte strakke lijnen, de Bergen heeft dat niet.

En verder: in de details zie je dorps wat kneuterig ideeën terug.” Hij kon toen niet bevroeden dat hij ooit nog eens met de Bergen te maken zou krijgen: in de jaren negentig werd hij de projectleider die samen met zijn collega architect Reinier Ubbels de renovatie van de Bergen voor hun rekening namen.

Inventarisatie

Jan Teensma werd in 1998 gevraagd om de Bergen onder handen te nemen. Er was sprake van achterstallig onderhoud, vooral de parkeerplaatsen onder de woningen waren een probleem geworden: zwerfvuil hoopte zich op in open ruimten, maar er kwamen ook mensen op de overdekte parkeerplaatsen af die

Jan Teensma

met respect

er niets hadden te zoeken. Er moest iets gebeuren. Hoe pak je zoiets aan? “We hebben een inventarisatie gemaakt,” zegt Teensma. “Daaruit bleek dat we de architectuur van de woningen volledig ongemoeid konden laten, die was nog in orde. Wel hebben we de woningen opgefrist. Ze kregen ook nieuwe gevelkozijnen, nieuwe installaties en betere isolatie. We hebben daarvoor alle 880 woningen van het complex geïnventariseerd en uiteindelijk gerenoveerd. Soms vielen dingen ook mee, zoals het voegwerk in de gevels. Daar hoefden we niet veel aan te doen, alleen maar reinigen. Eigenlijk kun je nauwelijks zien dat het een project van bijna 35 jaar geleden is.”

Veiligheid

De renovatie kon zich daarom veel meer richten op die plekken die de meeste overlast in de hand werkten. Teensma: “Dat waren de entrees van de verschillende wooncomplexen. Die waren open, waardoor iedereen vrij toegang tot de parkeerplaatsen had, auto’s, bewoners, bezoekers, maar ook minder gewenste gasten. Je kon de woningen vanuit de parkeerplaats bereiken.”

De open ruimtes zijn nu afgesloten met een wand van stevige, doorschijnende lamellen, waarin nieuwe toegangsdeuren zijn opgenomen. “We hebben getracht het zo open mogelijk te maken, om aan het oorspronkelijke ontwerp zo min mogelijk afbreuk te doen,” zegt Teensma. Ook

de brievenbussen en de beltableaus zijn in deze nieuwe entrees te vinden. “Dat was nog een heel gedoe om al die leidingen van de beltableaus door te trekken,” herinnert Teensma zich. “Maar het is gelukt. Mensen moeten nu wel wat lopen om hun post uit de brievenbus te halen, maar dat is de prijs voor de privacy.” Wie iemand in de Bergen wil bezoeken, belt nu buiten aan, waarna hij door de deur wordt binnengelaten en zijn weg naar de woning vervolgt. De bewoners maken gebruik van een elektronisch systeem om het hek te openen en hun auto naar binnen te rijden. “Zo kunnen alleen bewoners er nog hun auto parkeren,” legt Teensma uit. “Bovendien zijn er in de parkeergarage plaatsen

toegewezen.” De wandelroutes onder de woningen zijn ook verbeterd: door vloertegelwerk aan te brengen en meer verlichting is het gevoel van veiligheid aanzienlijk toegenomen. De binnentuinen zijn gebleven. Respect voor het oorspronkelijke plan was steeds uitgangspunt van Teensma. Een van de meest in het oog springende veranderingen is te vinden aan de Boomberg waar een groot deel van het dek is weggehaald om ruimte te creëren. Ook nieuw is dat de namen van de complexen nu in grote letters boven de entrees zijn te lezen. Woorden als ‘Holterberg’ en ‘Tankenberg’ zijn niet te missen, waardoor iedereen nu door de Bergen zijn weg kan vinden.